

EXCURSIÓ

À LA

GARRIGA, RIPOLL, NURIA

Y SANT JOAN DE LAS ABADESSAS.

De retorn ja de ma expedició á Ripoll y Sant Joan de las Abadessas, per la present tinch la honra de donar compte á la Associació de sa digna Presidencia del resultat de mas observacions y del fruyt de mont curt viatge, no solsament als punts indicats, si que també á la Garriga, hont he trobat curiositats molt dignas de nostra atenció.

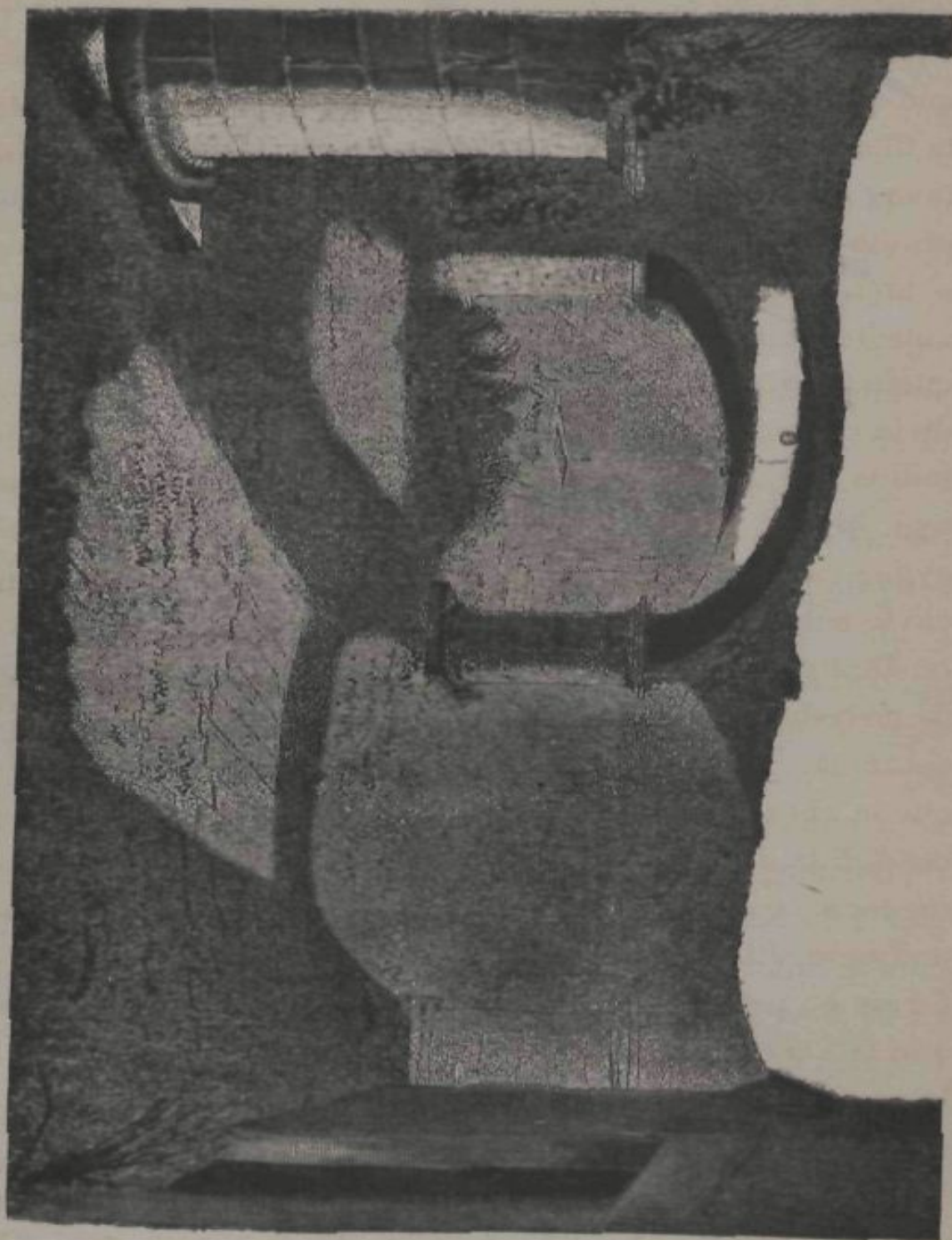
Dech comensar per donar gracias á vosté per las cartas de recomanació que 'm doná, tant oficials com particulars y que contribuïren moltíssim á la bona acullida que per tot se 'm féu.

Una altra observació crech del cas consignar, y es que he tingut un cuidado preferent en fer coneixer per tot la existencia y l' objecte de nostra Associació, fent compéndre la gran importancia que té pera nostra Patria 'l que tothom la favorezca pera que, ab la ajuda de Deu y ab la bona volun-

tat dels fills de la terra, de modesta que avuy es, s' arrelí y creixi poderosa per tot Catalunya. He tingut la satisfacció de veure acceptat ab entussiasme nostre pensament per personas ilustradas de totas condicions y carreras, que m' han felicitat y animat y s' han mostrat disposadas á ajudar-nos sempre que la ocasió ho demani. Lo poble, lo bon y ver poble catalá, está per tot arreu mes aficionat á conservar nostres monuments de lo que 's podria créure á judicar per l' estat de ruina y abandono en que jauhen molts d' ells, y que s' es atribuit, injustament moltes vegadas, als impulsos populars, essent, las mes, degut á interessos egoistas ó á iniciativa criminal de mes altas classes.

Comensant per ordre cronològich ma relació, dech ocupar-me primer de la Garriga. L' aspecte d' aquesta població senyala bé sa antigüetat, veyentse en moltes casas finestras góticas de primorós treball y alguns portals de notable arquitectura. La esglesia, encar que gran, es moderna y poch digna d' atenció; la fatxada barroca no deixa de presentar certa grandesa. Lo mes notable de la població es: la casa nomenada de 'N Casellas, ahont se conservan vestigis d' antiquissimas construccions, no ben definidas; la ermita ó esglesia de Ntra. Sra. del Camí á fora de la població, propia com la anterior de la noble familia Rosselló, coneguda per ca 'N Terrés; y la esglesia de la Doma, plena de quadros y retaules de molt valor.

PATI DE CA 'N CASELLAS. La disposició especial de las arcadas sembla provar que no s' acabá la obra y que es sols un comensament. La porta de la dreta conduheix á unas habitacions ab volta ahont va á parar lo regaró que 's veu en primer terme y que engull l' aygua termal destinada als banys. Aquesta aygua neix en lo meteix pati y té (segons

LA GARRIGA.—PATI DE CA' N CASSELLAS.

Dibuix de D. F. J. Garriga, de un croquis de D. Ramon Aràbia y Solanas.

me digué 'l llogater) 4 ó 5 graus de temperatura més que la dels altres establiments del poble, tots los quals la tenen que bombar. Aixó feu sens dupte que la tradició digui que es aquesta la primera casa de banys, ja alsada pels romans y que en ella morí, en el moment ó poch després de banyarse la filla de Wifredo, Chixilona, monja de Sant Joan de Ripoll (avuy de las Abadessas) qual sepulcre 's troba en la citada ermita de Ntra. Sra. del Camí. En un dels quartos interiors s' hi veuen sis ó set tinas de mamposteria, disposadas com cubells de fer bogada, unas al costat de las otras, en las quals encara avuy s' hi banyan molts pagesos y altre gent de la comarca : es duptós no obstant que alló sigan los primitius banys com me volgué fer enténdre qui m' ho ense-nyá. Mes probable es que, no acabat l' edifici, se destinés l' aygua calenta á la obtenció y purificació del oli, qual aplicació té actualment tota aquella part mitj soterránea del edifici. De tots modos, la construcció de las voltas, fetas totas de pedretas y morter (ó potser ciment) y la solidesa de las columnas del pati, totas de pedra picada, indican clarament que la obra es molt antiga y d' importancia. A fora de la casa, á la dreta de la entrada, hi ha grabat sobre la pedra un escut, que es probable siga lo de la família, y representa ⁽¹⁾ una creu sobre una enclusa. La entrada es molt típica, puix forma un petit porxo, sobre del qual avansa, paralelament á la fatxada, lo primer pis : aixó indicaria probablement que la casa era un establiment de banys ó estigué destinada á serho, puix en tot lo poble no s' en trova cap mes que presenti igual ó parescuda disposició.—Al costat de la entrada, á la esquerra, s' alsa una capella que conté un Sant Crist molt antich y digne de ser vist.

(1) esculpit la família de Caselles de la Garriga

ERMITA DE NOSTRA SENYORA DEL CAMÍ. Com ja queda

indicat, s'alsa eixa ermita ó esglesia á cosa d' un quart del poble, al costat de la casa payral nomenada de ca 'N Terrés y propia de la familiá Rosselló. Sa forma d' una sola nau, de volta de canó, sense finestras laterals ni altres altars que l' altar major, indican, tant com la meteixa arquitectura del portal, que es obra bisantina del segle VIII ó IX de nostra era. En l' interior se troba lo sepulcre de la filla de Wifredo, colocat en una especie de ninxo, obert en la pedra, al peu del altar major y á la dreta del meteix. Té la forma d' una caixeta quadrilonga ; la tapa es un prisma triangular ; sas dimensions demostran que 's construhí molt després de la mort de Chixilona, puix no tindrà mes enllá de tres pams d' enfront per dos d' alt. Conté 'ls ossos d' una calavera, conservantse bé 'l cráneo y un dels fémurs, que segons observació del metje Sr. Manzaneque que m' acompanyava, acusa per son tamany una estatura molt elevada en lo personatge á qui 's diu pertanyia.—L' altar major conté alguns retaules de poch mérit, tan artistich com arqueològich.—Una bacina de captas me semblá mes digna d' atenció y la vaig calcar, acompanyant lo calch pera que 's puguia formar una idea de son dibuix, que representa lo pelícano alimentant ab sa propia sang los seus fills. Es de coure y molt ben treballada : en lo calch no ha pogut quedar sino 'l dibuix del centre : las orlas, ben ornamentadas, no las poguí obtenir ab netedat.—Part de fora, sobre la meteixa porta d' entrada, s' hi troba una lápida colocada verticalment, que vaig provar de calcar, mes sens efecte, tant per l' estat deteriorat en que está á causa de sa antigüetat y de estar exposada á la intemperie, com també per falta d' eynas y ajudant apropósit. No obstant, gracias á la amabilitat del propietari, Sr. D. Joseph de Rosselló, que recomano

al agraïment de la Associació, poguí traure copia de son contingut, y es com segueix :

«Hic requiescit bonæ memoriæ ::: ax ::: Ioni Deo dicata filia Wifredi Comi Dimittat ei Deus Amen. q obiit VIII Kalendaras Marzii Era Dccc Lxxx iij anno Dni ::: CCCXLV anno Liiij Leodovico Rege.»

«*Aqui descansa ::: ax ::: lona de buena memoria dedicada al servicio de Dios hija de Wifredo Conde. Dios le dé descanso. La cual murió en 22 de febrero de la era 983 año del Señor 945 y del Rey Ludovico año 55.*» Nota: als 22 Juliol de 1793 lo Mag^{ch}. Jph. de Rosselló y Terrés, ciutadá honrat de Barcelona, concedí á petició de D. Jaume Pascual, Canonge del Monastir de las Avellanas, Ex-Abat de dit Monastir, arrencar dita pedra en que está la Inscripció y en lo detrás de ella se troba un Floratge, y en lo mateix dia fou tornada á col·locar á son antich puesto y fou posat guix en las junturas. — quod notatur ad perpetuam rei memoriam». — Esta es la copia del paper que 'm posá de manifest lo Sr. Rosselló. Lo notable es que semblant lápida no 's trobi en lo meteix sepulcre, lo qual com he dit está dintre, y sols té grabada una creu en un escut circular de igual forma que la que figura sobre la enclusa en lo de la fatxada de ca 'N Casellas. Me digué 'l Sr. Rosselló que probablement se parlaria d' ella en alguna obra d' En Balaguer ó d' En Bofarull, puix que un dels dos ó tots dos sap ó havia sentit á dir que estigueren allí. Per sa situació y construcció jo crech que la capella es anterior á la mort de la dita filla de Wifredo, y que, morta aqueixa, s' enterrá prop d' ella, posanhi á sobre dita lápida, la qual fou mes tart trasladada ahont avuy se troba com pera donar mes veneració á l' edifici y l' esqueleto depositat cuidadosament en la urna de pedra

actual. La antigüetat de la construcció la demostra sobretot la entrada, y pera donarne una idea, vaig copiar los capitells, que es llástima no sigan igualment ben conservats, puix lo de la dreta, que es el que está més fet malbé, té en lo plinto

LA GARRIGA. — CAPITELL DE LA PORTADA DE LA ERMITA DE NTRA. SRA. DEL CAMÍ.

Dibuix de D. J. Serra y Pausas, de un croquis de D. R. Arabia y Solanas.

una inscripció que no pogui llegir, y está plé de símbols y alegorías. Semblant mutilació es deguda sens dupte á algun mal intencionat y pera resguardar la portada de novas profanacions, lo Sr. Rosselló feu colocar anys enrera davant d'ella un reixat de ferro, que sens tapar la vista impedeix a mans indignas sa obra destructora. Digna d'imitació y de llohansa es tant patriótica previsió.—Al voltant de la capella

hi havia antigament un cementiri, puix fa uns seixanta anys que al alsar unas tapias y remoure lo terreno, s' hi trobaren molts ossos humans. Avuy es capella pública y té per nom:—Esglesia de Nostra Senyora del Camí y de Sant Mi-

LA GARRIGA.—CAPITELL DE LA PORTADA DE LA ERMITA DE NTRA. SRA. DEL CAMÍ.

Dibuix de D. J. Serra y Pausas, de un croquis de D. R. Arabia y Solanas.

quel: lo primer s' explica per sa situació sobre l' antich camí de Vich á Barcelona y 'ls que van de la Garriga á la Atmetlla, Riells y Sant Miquel del Fay. La única ceremonia notable que en ella se celebra es lo cant de las lletanias, que té lloch lo dia primer de Maig, y entona 'l poble en professó, acudinthi gent de molt lluny.

Queda de totas maneras per estudiar l' autenticitat dels

restos depositats en esta capella y 'l fixar lo nom del personatge qu' está mitj esborrat, encare que se 'l sol anomenar, entre 'ls coneixedors de la historia del país, Chixilona: qüestions que recomano á més ilustradas inteligencias y pera qual resolució 'm declaro ingénuament inapte.

Ans de deixar la esglesia, lo senyor Rosselló 'm féu veure un tros de cornisa y un altre de columna estriada, de marbre blanch, que té guardats en l' interior de la capella y que trobá fa set ó vuyt anys fent unas obras per allá á la vora. Lo tamany y la delicadesa d' abduas pessas demostran que pertanyian á algun edifici de vastas proporcions y d' elevat destí, siga palau, termas ó gimnás: devia esser ó construhit pels romans ó d' época molt posterior; lo cert es que en la direcció ahont se trobaren y en una gran extensió del bosch que rodeja aquell siti, se veuhen parets y més parets, mitj soterradas baix las alzinas centenarias, embrassant un vast recinto é indicant perfectament la disposició dels apartaments y cambras del edifici: en un dels indrets se veu lo comensament d' una volta; en altre un pa de pedretas, com lo de las voltas dels banys de ca'N Casellas, surmontat per un mosaich, que 's despren á trossos y tant esborrat que res s' en pot distingir. La situació es magnífica; colocat l' edifici en un montícul vora de la carretera de Vich, y molt probablement sobre la antigua vía militar ab que 'ls Romans crehuaren lo Vallés, domina la plana en una gran extensió y ofereix al espectador una vista encisadora. Avuy los roures y alzinas creixen sens trava en mitj de las destruhidas parets, y sols sas arrels furgan perfidiosas la runa, com si convidessin á descubrir los misteris d' aquells restos ostentosos d' antigues etats.

Y no es pas allí sols hont l' aficionat á estudis d' aquesta

classe pot satisfer son anhel d' investigació: més amunt, cap al Nort, prop de la alta montanya de Tagamanent, abundan los recorts històrics: allí hi ha un turonet anomenat *La batalla*, hont es fama que Carlomagne doná una gran batuda als moros invassors y hont se m' assegurá que encara avuy, descolgant un poch la terra, se troban fàcilment monedas y objectes d' aquells temps y ossos dels valents que allí lluytaren: també se 'm digué que en la ermita d' allà aprop, nomenada de San Cristófol y aixecada probablement en commemoració de la victoria dels cristians, hi ha, ó hi havia, una campana que portava la inscripció: «*Carolus magnus me fecit.*» No vaig tenir temps d' anar á cerciorarme de la veritat de tots aquestos ditxos: una altre temporada, si per allà torno, procuraré arrivarmhi y comunicaré á la Associació lo resultat de ma visita.

ROSANAS, (propietat del marqués d' Alfarrás, á mitj' hora de la Garriga). Lo portal y la torre sont molt típics: lo conjunt d' antich y modern, enlassantse amorosament, m' inspirá pensaments, per recort dels quals, més que per son mérit artístich, que es pera mi desconegut, vaig traure la vista. Crech que será obra del segle XII; dintre de la casa res hi ha de notable y sols m' ensenyaren la caixa d' una ballesta, sens arch, tota corcada, que de cap modo poguí donar entenent al pagés de véndremela. Las dimensions del edifici antich son molt exiguas y la situació no es tampoch molt favorable, puix está dominat per las alturas próximas.

ESGLÉSIA DE LA DOMA (sobre la Garriga, á l' altre part de la riera). Tampoch puch donar per avuy molts datos sobre aqueixa antiquíssima esglesia, abans parroquia de la vila, puix no vaig trobar lo Sr. Rector y sols poguí contemplar ab mera curiositat, en l' exterior, la portada, gòtich-bisantina,

notable per sa ingenuïtat que li dona especial caràcter, y en lo interior, la pila baptismal, la de la aygua beneyta y l' altar major, carregat de quadros y retaules preciosos, representant, si no m' equivoco, la vida del gloriós Sant Esteve, patró de la vila, y alguns altres ab imatjes d' altres sants. Una cosa 'm sorprengué moltíssim, y fou el que á cada costat del altar y en la meteixa disposició que en la església de Vallvidrera, hi haguessen dos retaules representant Sant Pere y Sant Pau, pero tant iguals á los d' aquesta última que sens dupte son obra de la meteixa má ó han servit los uns de model pels altres. Aquesta circumstancia y lo valor de tot lo demás exigeix una altre visita més detinguda, que penso fer més endavant, però sense aixó confio poder entregar á la Associació algun altre dibuix de detall, puix vaig ferne l' encàrrech á un company molt aficionat que crech no oblidará sa promesa.

MONASTIR DE RIPOLL. Ans de parlar d' aquesta gloria catalana, llevemnos la barretina. Si per nostra vergonya ha sigut profanada y jau avuy bárbarament destruhida, alsant contra nosaltres terrible acusació, saludemla tots, companys, ab humil y profundíssim respecte y jurem solemnement treballar pera sa restauració y extendrer per tot Catalunya l' amor á nostres monuments y á nostres grandesas, que fassi impossibles d' aquí endavant semblants delictes de lesa patria. Ara entrem.

Admirem la portada, aquesta maravella d' inspiració, aquest prodigi de treball, teixit incomparable y únich de ciencia y d' art, de severitat y gracia, de simbolisme y de sentiment; página gloriosa d' un gloriós passat, que avuy llegim clarament gracias á la erudició y diligencia d' un il·lustrat ripollés, amantíssim del Monastir, D. Joseph Ma-

ria Pellicer y Pagés, qui li ha consagrat sos estudis, son temps, y fins si aixís se pot dir, sos caudals. Son germá fou qui m' acompanyá en ma visita á aquella joia, que mal-mesa y tot, brilla encara ab prou esplendor pera enlluhernar la vista y omplir de misteriosa veneració 'l cor del viatjer. Si no quedés en peu res més que la portada, aixó sòls bastaria pera premiar los afanys y fatigas d' un viatge llarch y gens cómodo; poch es lo que hi falta y encara de fácil restauració. No aixís l' interior del temple, obert á tots vents, desolat, desert; de las tres naus que 'l formavan sols la de la dreta está en peu; y la del mitj y l' altra lateral están del tot derruhidas. Pilots de runa cubreixen las parets y l' herba creix per tot arreu enmantellant las venerables ruinas de místich verdor y abrigant tant sols los nius dels pacífichs aucellets, que allá van á acullirse, ben segurs de no ser inquietats: veus' aquí la vida que resta d' aquell gegant de pedra, gloria de nostres avis, ignominia de nostra etat. Los ulls m' espurnejavan al veure l' estat en que 's trova, per culpa de tots, un monument que en otras terras, per sa bellesa, antigüetat y raresa, haurian conservat com prehuada joia ab sant respecte y llegitim orgull. En cambi, aquí ha sofert dos incendis y saqueigs, l' un l' any 35, pels miquellets, y l' altre 'l 39, pels carlins, y com si encara no estés satisfet lo geni de destrucció que l' havia escullit per víctima pera completar la ruina quedá abandonat llarch espay de temps als instins de rapinya d' empleats del fisco que no duptaren en desfer pedra á pedra y vendrer pessa per pessa los majestuosos restos que, més piadosas, las flamas y las passions politicas havian respectat. No puch assegurarho, pero 'l cor me diu que los que tal feren, no eran catalans.

Lo claustro té tres de sas salas en bastant bon estat :

l'altra es á terra. Lo sostre que abans presentava un admirable artesonat, avuy sols ostenta la viga nua, ennegrida y tremolenca. Lo paviment, las parets, las columnas, tot porta estampadas las senyals d'aquellas ratxas furiosas que sobre 'l Monastir se desencadenaren, pero ab tot, aquesta es la part del edifici que més imposa y admira. L'exámen minuciós d'aquells capitells pendria molt més temps del que jo tenia á ma disposició, pero guiat per lo amable Sr. Pellicer, vaig passar allí unas duas horas no cansantme d'admirar *aquella infinita varietat de dibuixos, aquella exhuberancia d'originalitat, aquella extremada delicadesa de treball. Las pedras, més que ciselladas, semblan brodadas per mans habilíssimas ó moldejadas com flonja cera al ardor de potent inspiració. Los fullatjes de tota mena, entrellassats de mil maneres; las figuras més estranyas y capritxosas, que pot somiar la fantasia, monstres horribles, animals doméstichs, feras, signes y emblemas mitològichs, testas venerables d'abats, bisbes, guerrers y reys; adornos y labors primorosos en que la riquesa de detalls no ofega l'armonia de conjunt; alegoria continua y atrevida de tot quant cap simbolisar, faulas, tradicions, recorts y glories; tot aixó, animat per un alé sobrenatural, per un *quid divinum* innegable, transfigura de tal modo la pedra, la fa parlar, la fa viure, la fa palpitjar ab tal forsa y expressió, que 'ls ulls, á poch de mirar aquellas arcadas y aquells capitells, passant rápidamente de l'admiració á l'encisament y de l'encisament á la visió, representan á l'ánimo sospés y embadalit tot un altre mon de poesia y heroisme, tota una altra estat de guerrers y sants. Per fret que 's tinga 'l cor, allá s'escalfa y per molt que s' vulgan contenir, allá s'escapan las llágrimas de tots los ulls: allí jeyan nostres comtes, nostres reys, nostres varons mes*

famosos; profanadas las tombas, oberts los sepulcres, esborrats los noms, ¿qui sap avuy ahont son los que en llur temps ilustraren la patria, portanne 'l nom á remotas terras, dictant sabias lleys y arrelant per sempre mes l' esperit de verdadera llibertat en los pits de sos fills? Ploreu ab mi y no 'ls cerqueu, porque no 'ls trovareu; ratxas empestadas los han espargit arreu y ni rastre n' han deixat sobre la terra.

Lo meteix l' arxiu, rich tresor que ab afany acumularen los monjos y qual fama s' era tramesa fins al estranger: lo que un providencial presentiment no feu retirar á temps, com succeheix ab los códices que 's guardan en l' Arxiu general de la Corona d' Aragó, lo demés tot ha sigut devorat per las flamas. Me digué no obstant lo senyor Pellicer que molta part de lo cremat, si bé may podrá recobrase com á original, s' es pogut conservar al menys en son contingut, puix á principis d' est segle, si mal no 'm recordo, vingué enviat pel seu govern un prelat francés que s' emportá á Paris ab la corresponent llicencia tots los documents que 's referian al Rosselló y Provensa y los feu traduhir y estampar en llatí ó catalá en una obra que publicá dit prelat, tornantlos després al Monastir. Publicada l' obra, se poden dir salvats també pera l' historia aquells preciosos papers, convertits avuy en esventadas cendras.

Aixis, per atzars providencials y pels esforços sobrehumans d' alguns entussiastas ripollesos, s' es conseguit mantenir encare 'l Monastir en l' estat d' avuy en dia, que per mes llastimós que sia, permet encare alimentar l' esperança d' una próxima é indispensable restauració. Sense aquestos poch digníssims catalans, sens l' entussiasme que *sapigueren infiltrar en lo poble de Ripoll, temps faria ja que 'l Monastir haguera desaparegut dessorre la terra y que 'l*

lloch hont s' alsava fora erm y ras com si una maledicció l' hagués xuclat al fons del abisme.

Los disgustos y lluytas que han degut passar, los sacrificis que s' han imposat aquestos homes pera salvar lo que resta del Monastir, son dignes de ser coneguts pera agrahir-sels como mereix la grandesa del servey prestat á la patria. Quant, com he dit, ab consentiment oficial s' encebava la rapinya en lo Monastir y arribá 'l desvergonyiment fins á vendrel per onze unsas, com si s' tractés, Déu me perdó, *de draps y ferro vell*, aquestos bon patricis multiplicaren llurs esforços pera que no s' arribés á cometre tal crim, y *obtinguda ab prou fatich l' ordre de suspensió de la venta*, y la d' executar las obras mes apremiants, lo metje Sr. Raguer, en qual familia sembla que siga herència consagrada l' amor al monument, coneixent per experiència que las obras quedarian sens ferse si havian d' esperar-se de la superioritat los recursos y materials, portá lo séu desprendiment fins al punt de destinar á la coberta del claustro, que era de moment lo que mes urgia, vigas magníficas, ben secas y ja talladas que feya temps tenia preparadas pera la casa que anava á alzar en un dels mellors punts de la vila. Mes tart se rectificá la alineació del carrer y lo solar quedá inhabilitat pera la edificació, veyent d' aquest modo lo Sr. Raguer perdut enterament son valor per resultat de son impuls entussiasta. — En Joseph M.ª Pellicer, després d' haver regirat innumerables papers y documents y escrit la magnífica Monografia del Monastir que premiá la *Associació literaria de Girona*, no va parar fins á distribuirla entre totas las familias de Ripoll, gratuïtament, y *sols*, com los deya, *pera que coneixessin lo valor d' aquella joia y s' interessessin en sa restauració*. No vull citar mes exemples,

perque, gracias á Deu, son molts y molts los que deuria apilar; servesca aixó de consol á la tristor que os haurá causat la relació dels vandálichs atropells abans referits.

Degut en gran part á la constancia d' aquets benemérits varons, s' es conseguit fa poch del Ministeri de Foment la consignació d' un crédit de dos mil duros pera comensar la restauració. Se conta també ab l' apoyo de tots los diputats y senadors de la provincia y de tot Catalunya pera obtenir permís de vendre tots los terrenos que baixan fins al Ter, propis del Monastir y en els quals estavan situadas las casas dels monjos; y ab aixó, y lo que dongui una suscripció que, per honra nostra, ha de pujar molt, se creu reunir uns set á vuyt mil duros, bastants á deixar l' edifici en estat de resistir per molts anys los embats del temps. Lo primer que 's farà será cubrir lo crehuer; ab aixó n' hi haurá ja prou pera tornar la esglesia al culto; conseguit que sia, lo primer pas, que sempre es lo mes difícil, estará ja dat y no será possible tornar enrera. Tant com los recursos ho permetin, s' anirán arreglant las naus; s' alsará la paret caiguda, se cubrirá la volta, se farà desapareixer tota la part greco-romana que pera donar mes riquesa al temple afegiren los monjos l' any 27 y se 'l restituirá á sa puresa bizantina. La qüestió será si, com volen las Academias, se li donarán las cinch naus que primitivament tenia, ó bé, com exigeixin las necessitats del culto, se n' hi deixarán sols tres, tal com avuy se contan. En lo claustro s' arreglará 'l sostre, deixant per ara sens alsar la part derruhida; y ab tots los restos se formarà un museo preciosísim que podrá donar una idea bastant clara de lo que s' haje destruhit. Deu vulla que 's realisen prompte tals projectes y que expiem en part d' aquest modo las barbaritats comesas. La ASSOCIACIÓ CATA-

LANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS pot y deu fer molt pera lograrho, y en Ripoll se tenen en nosaltres grans esperansas que no debem defraudar. Aixís ho he promés allá dalt y sé que no 'm fereu quedar malament y que, quant l' hora vingui, tots, cada hú segons sas forsas, contribuïreu á aquesta obra meritoria (1).

Vinguém ara á lo que he fet durant ma breu estancia en aquell punt. Confesso ingénuament que quant vegi la portada, vaig quedar espantat y avergonyit de trovarme allá davant, ab l' album sota 'l bras y ab pretensions d' anar á treballar sériament, com un artista de debó y no com un pobre aficionat, que tot ho gosa perque res coneix. Per copiar passablement la portada sola, un bon artista necessitaria vuyt dias al menys; jo que disposava d' horas, y que, pobret de mí, dibuixo á la bona de Deu, vaig creure que seria una nova profanació atrevirme á pujar tan alt. Alló seria un camp digne d' una expedició en massa de tots nosaltres y si la Associació prospera y per medi de sos socis delegats ó corresponsals s' exten y arrela per tot Catalunya, com es de desitjar, no dupto que vindrá 'l dia en que tal pensament serà realisable y en que las ilusions y somnis d' avuy serán fets honrosos y aplaudits de nostra historia.

Una altra rahó tinguí pera no fer lo que pensava; á ca'N Raguer m' ensenyaren una magnífica colecció de fotografias, tretas per lo distingit Sr. Sala de Barcelona, las quals

(1) Per indicació del Sr. Arabia la Associació sollicitá y obtingué del Ministeri de Foment—per mediació de son soci honorari Excm. Sr. D. Victor Balaguer—la prompte entrega de la quantitat presupostada pera la restauració d' esta joya del art, quals travalls s' están avuy portant á cap ab gran zél y assiduitat, gracias en sa major part á la constancia, desinterés y entusiasme de nostre soci delegat D. Joseph M.^o Pellícer y Pagés, verdader conservador del Monastir y á qui sens dupte deurá Catalunya la salvació de tant prehuat monument.—Nota de la Associació.

sortirán ben prompte formant part d' una nova obra sobre l' Monastir que está preparant lo infatigable senyor Joseph María Pellicer. May podria jo arribar á la exactitut y perfecció d' aquell delicat treball; aixís es que pera portar solsament á la Associació un recort de mon viatge y una proba de que no tot havia sigut éxtassis y embaçaliment, vaig treure la vista general del Monastir, desde darrera, que no figura en la citada colecció, y després, varias copias que acompanyo com mostra dels trossos de columna que 's guardan ab altres restos en la torre del campanar y en la petita part del creuher que encara conserva la teulada. Que la Associació ho admeti com la modesta ofrena que porta 'l fill á casa á la tornada del viatge; no hi busqui mérits ni ho examini ab severitat; sols aixís creuré que no he fet mal en presentarli.

SANTUARI DE NURIA. Lo Santuari es bastant antich y segons me digué 'l rector, hi havia pinturas *molt bonas* que cremaren los francesos: no sé fins á quin grau se pot confiar en sa autoritat artística. La pica y dos superbas llántias de plata macisa es lo que 'm semblá més digne d' atenció; després hi ha allí una munió d' *ex-votos*, en los quals ab molta fé 's dihuen uns disbarats esgarrifosos, fins .. que s' han alcansat miracles per *intersec-ció* de la Verge. ¡Déu nos lliure de semblants interseccions!

Lo que sento no haver pogut portar á la Associació es una colecció de vistas d' aquells hermosos paissatges, plens de grandiositat, que 's veuhen incessantment desde Ribas fins á Nuria. Alló es la Suissa catalana, mes ab caràcter propi, que retrata per tot lo de nostra terra: una vegetació espléndida, fresca y somrient de saules, polls, albas y vernedas, prop del riu, lo turbulent é impetuós Fresser, que

uneix la veu fonda de sa corrent al suau oreig del fullatge; altra més severa y magestuosa de negres pins y abets en las regions superiors de las montanyas, y al cim de moltes d' ellas la neu puríssima d' irresistible encant. Las cascatas y saltants escumejan y borbollan per tots cantons; las áligas revolán á inmensa altura sobre d' ellas ó 's perdan al lluny del horisont darrera dels monts altíssims; la vista contempla ab esglay las rocas colossals inclinadas sobre l' abisme ó 'ls precipicis sens fons que á cada pas s' obran sota 'ls peus del viatjer. A voltas, al girar lo camí, se veu vermellejar alguna barretina, que indica la presencia del home en mitj d' aquella aspre naturalesa; fora d' aixó, sols los ramats de bous que mansament pasturan pels herbosos marges ó las cabras que per tot s' enfilan, són los qui rompan la soletat imponent d' aquelles regions. Ara en aquest temps s' ou també, duas vegadas al dia, lo trinch-trinch dels collars dels matxos que puján provisions al santuari y mes de quatre colps las escopetadas d' algun atrevit cassador, que 'l ressó repeteix de roca en roca fins que 's perdan en la distancia. Y tant com se va pujant, totes aquestas veus y tots aquestos sorolls que s' alsan de mes avall, se van poch á poch esmortuint y confonent ab lo silenci, com sí, al acostarse al cel, la terra se sentís penetrada de sant respecte. Arribats al cim del *Puigmal*, la vista s' exten d' Espanya á Fransa per un horisont sens límits, que abraça gran part de la cordillera dels Pyreneus, y desde allí, entremitj de cel y terra, verdaderament no hi ha ningú per descregut que sia que no senti y palpi la existencia de Deu. Si algun dia aneu per allà, pujeu al *Puigmal* y 'm direu si tinch rahó.

MONASTIR DE SANT JOAN DE LAS ABADESSAS. La església es raríssima; la entrada es porticada y en la paret te varias

lápidas magníficament conservadas; l' altar major conté una vintena de quadros de gran mérit; l' ara uns frontals de varias épocas, de gran riquesa y gust; lo chor es també una obra mestra de talla y 'l camaril del Santíssim Misteri un prodigi d' expressió ingénua y de poderós sentiment. Lo claustro, si bé no tant rich y grandió com lo de Ripoll, es molt elegant y esbelt, y causa una impressió molt agradable. No poguent fer temps allí, ni enterarme per consegüent de tot quant era digne de veurèrs' y saberse, vaig comprar pera la Associació un llibre del Sr. Parassols Pbre. que tinch l' honra de pregarvos figuri en la Biblioteca: allí trobareu quantas noticias hagueu menester sobre 'l dit Monastir.

He acabat ma ressenya: perdoneu si ha estat massa llarga y escrita com pera casa; mon objecte no ha sigut lluhir galas d' estil sino donarvos compte de mas impresions y noticia de lo que os pogués convenir, creyent ab aixó contribuir al fi que tots nos hem proposat y tal volta inspirar á altres, més capassos que jo d' aprofitarho, lo desitj de fer un viatge com lo méu.

Espero, Sr. President, que 'n donará compte aixís com del envió dels adjunts croquis y dibuixos (1).—Sr. President de la ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS.

RAMON ARABIA Y SOLANAS.

Barcelona 9 d' Agost de 1877.

(Excursió particular.)

(1) La memoria anava acompanyada dels següents dibuixos, que obran en la colecció que la Associació vé formant.

Num. 1. Pati de ca' N Casellas.—2. Ermita de Nostra Senyora del Camí — 3. Portal de la meteixa.—4. Detall dels dos capitells (*de las columnas de dit portal*).—5. *Bascina de captas de la meteixa, (calcada)*.—6. Vista de frente de Rosanas.—7. Vista lateral de la esglesia de la Doma.—8. Vista posterior y lateral del Monastir de Ripoll.—9. Columnas y detalls de restos del meteix.—10. Pica d' aygua beneyta del Santuari de Nuria —11. Monastir de Sant Joan de las Abadessas.—*Nota de la Associació.*